

تحلیلی بر نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری

عیسی خواجه‌اند احمدی^{۱*}

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۴

DOI: 10.30495/jisds.2022.65844.11687

چکیده

آموزش سنگ بنای رفتار در جامعه است، لذا تلاش برای فرهنگ سازی و نهادینه سازی یک رفتار می‌تواند از تقویت آن در مدارس، رنگ و بوی جدی‌تری به خود بگیرد. از سوی دیگر توجه به توسعه صنعت گردشگری که می‌تواند جایگزین مناسبی برای درآمدهای نفتی کشور ایران باشد نیازمند توسعه انسانی و بهره‌گیری از توان حداکثری نیروی انسانی در حوزه‌های مختلف شناخت و ترویج فرهنگ گردشگری دارد و از آنجایی که آموزش به توسعه منجر می‌گردد لذا در این مهم آموزش و پرورش می‌تواند از طریق تاکید بر جاذبه‌های سفر و فرهنگ گردشگری در کتاب‌های درسی به ارتقاء سواد گردشگری کمک نماید. بر این اساس پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری صورت پذیرفته است. تحقیق حاضر از نوع کیفی - توسعه‌ای بوده و در این راستا محققین به بررسی درون متنی کتب و با روش تحلیل محتوای متنی (فرا ترکیب) پرداخته و با مراجعه به کتب آموزشی تدوین شده توسط وزارت آموزش و پرورش در مقاطع مختلف و بررسی موردی از مباحث گردشگری به تحلیل محتوای کیفی از منابع مورد بررسی مبادرت نموده پس از طبقه بندی محتوای دروس و مقاطع مختلف به سنجش میزان آگاهی بخشی در حوزه‌های مختلف سفر و گردشگری پرداخته شد. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد به لحاظ مقطع و دوره تحصیلی بیشترین میزان آموزش و آگاهی بخشی در حوزه گردشگری در دوره ابتدایی و کمترین میزان نیز مربوط به دوره متوسطه اول می‌باشد. ضمن اینکه به لحاظ محتوایی نیز از مجموع ۴۱ سرفصل مطروحه در منابع درسی، بیش از ۴۰ درصد (معادل ۱۷ عنوان) مربوط به این مسئله بوده و پس از آن توجه به طبیعت و طبیعت گردی با ۲۴ درصد (۱۰ عنوان) در رتبه دوم قرار دارد. پس از این دو مفهوم، مباحث مربوط به معرفی اهمیت سفر و جاذبه‌های مربوطه به گردشگری مذهبی و زیارتی با ۸ عنوان (حدود ۲۰ درصد)، گردشگری تاریخی - فرهنگی حدود ۱۰ درصد (۴ عنوان) و سفرهای بین‌المللی و جهانگردی با حدود ۵ درصد (۲ عنوان) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. ضمن اینکه بر اساس یافته‌های حاصل از روش تحلیل تاپسیس (TOPSIS)، دوره متوسطه اول CL برابر ۰,۷۹۳ به عنوان اولویت برتر در ارتقای سواد گردشگری انتخاب شده است. همچنین پس از آن دوره متوسطه دوم (با CL برابر ۰,۴۹۲) به عنوان اولویت دوم و پس از آن دوره ابتدایی دوم (با CL برابر ۰,۲۰۶) به عنوان اولویت سوم و در نهایت دوره ابتدایی اول به عنوان اولویت آخر قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: آگاهی بخشی، آموزش و پرورش، سواد گردشگری، توسعه گردشگری.

^۱ دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، عضو هیئت علمی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، تهران، ایران

۱- مقدمه

در حال حاضر بخش گردشگری یکی از مهم‌ترین اهداف اقتصاد است و به‌عنوان یکی از منابع اصلی درآمد ارز خارجی شناخته شده و به رشد اقتصادی کمک می‌کند. این حداقل ۸ تا ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص می‌دهد (سیوالینگام^۱، ۲۰۰۷: ۲). در واقع، امروزه گردشگری به‌عنوان صنعت بزرگ پدیده‌ای است که از عناصر مختلف تشکیل شده است. این عناصر شامل جاده‌ها، مکان‌ها یا نقاط طبیعی و انسانی است که وابسته به محیط فرهنگ روابط اجتماعی حمل و نقل تسهیلات و خدمات است که سبب تغییر محیط یا تغییر فرهنگ می‌گردد به دلیل پویایی بالایی که گردشگری در تغییر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و محیطی برخوردار است. سبب علاقه گرایش‌های علمی مختلف در مطالعه گردشگری شده است. کشور ایران دارای فرهنگی بسیار متنوع و تاریخ کهنی است و یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان از حیث آثار باستانی در بیشترین دوره‌های تاریخی تمدن و فرهنگ بشر و حتی ما قبل تاریخ است. می‌توان با برقراری رابطه بین فرهنگ و گردشگری این گنجینه را به منابع با برقراری رابطه بین فرهنگ و گردشگری این گنجینه را به منابع خوبی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی تبدیل کرد. (استقلال و فلاح زاده، ۱۳۹۶: ۱۰۸). این امر از طریق معرفی، آگاهی بخشی و آموزش میسر خواهد بود. به عبارت دیگر با معرفی هر چه بهتر توانمندی‌ها و پتانسیل‌های گردشگری و نیز ارتقای سطح آگاهی از حضور این پتانسیل‌ها از یک سو و نیز آموزش چگونگی برخورد با گردشگران و نیز حفظ جامعه میزبان برای مردم از اهمیت بالایی برخوردار است. این امر با توجه و تاکید بر نظام آموزش پایه‌ای در کشور و آموزش و پرورش در راس آن محقق خواهد بود. چرا که در سال‌های اخیر نقش آموزش و پرورش از بحث آموزش (صرف) سواد خواندن و نوشتن فراتر رفته و به رسانه‌ای برای ارتقای کیفیت زندگی تبدیل شده و نقش آگاهی بخشی و ارتقای دانش و سواد اجتماعی را نیز بر عهده دارد. به تعبیر دیگر، وقوع انقلاب اطلاعاتی از سویی و پیشرفت روزافزون فناوری‌ها از سوی دیگر، نظام آموزشی سنتی را از بسیاری جهات به شدت تحت تاثیر قرار داده است تا تحولاتی را به آن تحمیل کند (منطقی، ۱۳۸۴: ۳۵). این امر در مورد فعالیت‌هایی همچون گردشگری به روشنی مصداق خواهد پذیرفت به گونه‌ای که امروزه آموزش جزء لاینفک هر گونه توسعه‌ای در دنیاست. توسعه گردشگری نیز نیازمند آموزش‌ای اصولی و کاربردی است. هر چه آموزشها از سنین پایین‌تر و دوران کودکی و نوجوانی فراگرفته شوند، میزان تاثیر آنها بیشتر است (سوری و رشیدی، ۱۳۹۷: ۲۸۷). این امر با توجه به نقش سواد رسانه‌ای ماهیت عینی و اجرایی به خود می‌گیرد. سواد رسانه‌ای به‌عنوان یک استراتژی، پس از آنکه به‌عنوان یک ضرورت برای ترویج در کشور به منظور بهره‌مندی مفید و مؤثر از رسانه‌ها و کاهش عوارض مخرب آن شناخته شد و پشتوانه یک اجماع علمی را کسب نمود می‌بایست در کشور اجرایی گردد (خوش‌زبان و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۷). و اهمیت وافر جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری زمانی خود را بیشتر نمایان می‌سازد که در راستای ارتقای سطح گردشگری در کشور، هیات وزیران (مصوب سال ۱۳۹۹)، ماموریتی چند بخشی را به وزارتخانه‌های مختلف واگذار می‌کند که یکی از پایه‌های اصلی این نظام، نقش وزارت آموزش و پرورش و مدارس است. می‌توان گفت: سواد گردشگری مجموعه آگاهی‌ها و اقدامات اساسی و کاربردی فردی و گروهی برای درک درست مفهوم گردشگری با هدف توسعه آن و همچنین جلوگیری از آسیب‌زدن به آثار تاریخی و محیط زیست است. به کارگیری واژه «سواد» از آن جهت اهمیت دارد که نیازی اساسی برای همگان است و عموم مردم را شامل می‌شود و در کشوری مانند ایران که دارای جاذبه‌های گوناگون گردشگری است و طبق تمامی اسناد بالادستی بر توسعه گردشگری تاکید شده است، اهمیت آموزش همگانی گردشگری بسیار ضروری می‌نماید. بر این اساس در این پژوهش به بررسی محتوای کتب درسی مقاطع مختلف آموزشی در کشور مبادرت خواهد شد تا میزان پرداختن و توجه به مقوله گردشگری و نیز افزایش سواد گردشگری در میان کودکان و نوجوانان کشور، با هدف آگاهی بخشی از توانمندی‌های کشور از یک سو و نیز فرهنگ ارتباط با گردشگران، حقوق و تکالیف گردشگران و جامعه میزبان در قبال یکدیگر و نیز در مقابل با محیط

¹ Sivalingam

زیست از سوی دیگر و مسائل مشابه مشخص گشته و زمینه‌های ارتقای آگاهی‌های عمومی گردشگری را در کشور و به صورت زمینه‌ای در میان قشر در حال تحصیل فراهم آورد. با توجه به مسائل مطروحه پرسش زیر مطرح می‌گردد: وزارت آموزش و پرورش تا چه اندازه در تدوین کتب درسی مقاطع مختلف تحصیلی در ارتقای سواد گردشگری موفق بوده است؟

۲- مفاهیم و مبانی نظری

سواد رسانه‌ای، مهارتی حیاتی برای زیستن در عصر کنونی است (تقی زاده و کیا، ۱۳۹۳: ۷۹). تعریف کمیسیون اروپا از سواد رسانه‌ای، به این شرح است: «سواد رسانه‌ای توانایی دسترسی به رسانه‌ها، درک و ارزیابی انتقادی جنبه‌های مختلف و محتوای رسانه‌ها، جهت خلق ارتباطات در زمینه‌های گوناگون است. سواد رسانه‌ای مرتبط با تمامی رسانه‌هاست و شامل تلویزیون و فیلم، رادیو و ضبط و صدا، رسانه‌های چاپی، اینترنت و تمامی دیگر فناوری‌های ارتباطی دیجیتال می‌شود» (یزدیان، ۱۳۹۰: ۶۹). سواد رسانه‌ای خود می‌تواند به آگاهی بخشی و سواد در موضوعات دیگر از جمله توانمندی‌ها یا محدودیت‌های موجود در بستر یک سرزمین باشد.

آموزش یک عامل کلیدی برای پیشرفت و توسعه منابع انسانی است (هوپیکن و امسی دولند، ۲۰۰۵: ۱۵۷) که سواد رسانه‌ای از ابعاد امروزی و تکنولوژیکی آموزش می‌باشد. معیار و محک هر برنامه آموزش سواد رسانه‌ای، مواجهه انتقادی دانش آموزان در استفاده و فهم شخص خودشان از رسانه است، تا بتوانند اطلاعات دریافتی از رسانه‌های مختلف را رمزگشایی کرده و توانایی داوری مستقل خود درباره محتوای رسانه‌ها را ارتقاء بخشند (نصری و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۱۹). از چند دهه گذشته، کشورهای زیادی با درک ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای در عصر جدید، به آموزش این نوع از سواد پرداخته‌اند و سعی کرده‌اند در این زمینه اقتضات و شرایط بومی کشورشان را هم در نظر بگیرند. تجربیات کشورهای مختلف، دانش گران‌بهایی است که ما می‌توانیم با استفاده از آن تا حدودی عقب‌افتادگی خود را در این زمینه جبران کنیم و با در نظر گرفتن شرایط بومی خود، به الگوی بومی آموزش سواد رسانه‌ای دست یابیم (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۵۰). این مسئله می‌تواند در بهبود شرایط در موضوعات مختلف منجر گردد که توسعه گردشگری با هدف توسعه اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و حتی سیاسی یکی از مهمترین این موضوعات خواهد بود. برای زیستن در جهان کنونی به سواد رسانه‌ای نیاز داریم. با توجه به اهمیت سواد رسانه‌ای، کشورهای مختلف، آموزش‌های لازم را از مدارس آغاز کرده‌اند (تقی زاده، ۱۳۹۶: ۱۵۳). در واقع، هر جامعه برای بقای و تداوم حیات خود، ناگزیر به رفع برخی نیازهای اساسی نظیر نیازهای اقتصادی، زاد و ولد، آموزش و پرورش و ایجاد نظم و امنیت عمومی بوده است. بنابراین در جهت رفع این نیازها به تدریج نهادهایی نظیر خانواده، آموزش و پرورش و... ایجاد شده‌اند. از بین نهادهای اجتماعی نهاد آموزش و پرورش قدمتی چند هزار ساله دارد. بنابراین آموزش و پرورش به‌عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی برآمده از متن جامعه و در عین حال سازنده و تکامل‌دهنده آن است و تأثیر آن در پیشرفت جامعه، امری کاملاً محسوس است. آموزش و پرورش، مسؤلیت‌های بزرگی برای تحقق اهداف فردی و اجتماعی برعهده گرفته است و به‌عنوان بهترین فرصت برای شکوفاسازی استعدادهای انسانی مطرح و مورد نظر متخصصین و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت بوده است (شاهدوستی، ۱۳۹۰: ۸۳). می‌توان گفت در روند پرشتاب جهانی، رسانه‌ها و فناوری‌های ارتباطی با سرعت غیرقابل تصور پیشرفت نموده و تمام سطوح فعالیت‌های انسانی را تحت سیطره خود قرار داده‌اند. تولیدات رسانه‌ای موفق می‌تواند تأثیر قابل توجهی در معرفی جاذبه‌های کم توجه شده در مناطق با پتانسیل‌های گردشگری داشته باشد، مکان‌های گردشگری می‌توانند شاهد تأثیر مستقیم یک اثر رسانه‌ای در توسعه فعالیت‌های مربوط به این بخش باشد (حمیدی، ۱۳۹۳: ۳۱). این مسئله از طریق آموزش در مدارس با الگوهای مختلف نوشتاری و دیجیتالی می‌تواند تأثیر دوچندانی را از سنین پایین داشته باشد. ضمن اینکه باید یادآور شد که در دنیای امروز، اهمیت آموزش و یادگیری سواد رسانه‌ای برای کودکان و نوجوانان، کمتر از توجه به یادگیری آن‌ها در مقوله سواد خواندن و نوشتن نیست. با نگاهی

گذرا به تجربه‌های کشورهایی که به مقوله آموزش سواد رسانه‌ای پرداخته‌اند، درمی‌یابیم که بسیاری از آن‌ها آموزش سواد رسانه‌ای را از دوران کودکی و نوجوانی و از پایه شروع کرده‌اند و این دوران را بهترین زمان برای آغاز آموزش می‌دانند و با گنجاندن موضوع سواد رسانه‌ای در عناوین رسمی به آموزش‌های لازم در این زمینه پرداخته‌اند. در واقع آن‌ها بر این باورند که در دنیای امروز، نظام آموزش و پرورش همان‌طور که در مقابل سواد خواندن و نوشتن کودکان و نوجوانان مسئول است، در برابر آموزش سواد رسانه‌ای آن‌ها نیز با کمک متخصصان و نهادهای حرفه‌ای، مسئولیت خطیری بر عهده دارد (محمودی کوکنده، ۱۳۹۰: ۹). از سوی دیگر، نباید فراموش کرد که بدون شک گردشگری یکی از پدیده‌های هم‌سنخ عصر ارتباطات و اطلاعات به شمار می‌رود. در این عصر برای مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری ابزارها و راهکارهای مؤثری وجود دارد که از جمله مهم‌ترین آن‌ها استفاده از رسانه‌ها است. رسانه‌های دیداری و نوشتاری منابع عمده آفرینش و پویایی فرهنگ‌ها به شمار می‌روند و به دلیل کارکرد و نقش‌های فعالی که در دنیای امروز دارند، بر بسیاری از جنبه‌های گوناگون زندگی سایه افکنده و اثرات غیرقابل‌تردیدی بر جای گذاشته‌اند تا جایی که دانشمندانی نظیر مک لوهان، دیوید رایزمن و تونیس، تحولات تاریخی و دوره‌های متعاقب آن را به واسطه ظهور وسایل ارتباط جمعی و فن آوری وابسته آن دانسته و نقش آن‌ها را در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی ستوده‌اند. (متانی، ۱۳۹۷: ۲۱۷). درک و شناخت گردشگری و همچنین چگونگی توسعه و پایداری آن نه تنها در گسترش دانش گردشگری برای درک نیازمندی‌های آن، بلکه در آموزش زمینه‌های موفقیت در پیرامون تجارت گردشگری و همچنین نیازمندی‌های هر جامعه به امر گردشگری نهفته است که این خود یک نگرش و رویکرد انسانی را به گردشگری ضروری می‌سازد. به بیان دیگر، شکل‌گیری، پایداری و توسعه گردشگری در هر جامعه نیازمند امر آموزشی می‌باشد (خدایی و کلانتری خلیل آباد، ۱۳۹۱: ۴۷). در واقع، آموزش از ارکان اصلی توسعه‌ی پایدار گردشگری است و موفقیت آینده‌ی مدیریت گردشگری پایدار، به اجرای اصولی مثل تربیت افراد، آموزش و آگاه‌سازی و هشدارهای عمومی بستگی دارد (خشنودی فر و یغموری، ۱۳۹۳: ۳۶). بر همین اساس و در راستای دستیابی به اهداف چندگانه سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی از طریق توسعه گردشگری، با تصویب هیات وزیران ماموریت چندگانه‌ای به وزارتخانه‌های کشور داده شده است تا هر یک در حوزه وظایف خود گامی موثر را در زمینه توسعه گردشگری بردارند. بدین صورت که، طبق مصوبه سند راهبردی توسعه گردشگری مورخ ۱۳۹۹/۰۶/۱۶ هیات وزیران، با توجه به نیاز مبرم گردشگری به وجود نقشه راهی به عنوان تعیین‌کننده خط‌مشی اصلی توسعه گردشگری و به دلیل ماهیت فرابخشی گردشگری، زمینه‌های همکاری بین دستگاهی میان دستگاه‌ها و وزارتخانه‌های مختلف کشور تدوین شده است (سند راهبردی توسعه گردشگری، ۱۳۹۹: ۴). که در این بین وزارت آموزش و پرورش به عنوان یکی از دستگاه‌های اصلی همکار و با حوزه همکاری آموزش مفاهیم و ارتقای سواد گردشگری در برنامه‌های آموزشی نقش مهمی را بر عهده خواهد داشت. در ادامه نیز حوزه‌های فعالیتی که وزارت آموزش و پرورش - به عنوان معجری - در راستای تحقق اهداف سند راهبردی ملزم به اجرای آن می‌باشد مشتمل بر دو حوزه اصلی می‌باشد که عبارتند از:

الف - وزارت آموزش و پرورش، مفاهیم برنامه‌های آموزشی و تربیتی مرتبط با میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی را با همکاری وزارتخانه تدوین و اجرا کند.

ب - وزارت آموزش و پرورش برنامه‌های مرتبط با ارتقای آگاهی‌های عمومی گردشگری را با همکاری وزارتخانه تدوین و اجرا کن. (سند راهبردی توسعه گردشگری، ۱۳۹۹: ۸).

بر این اساس وزارت آموزش و پرورش باید با دقت در تدوین کتب درسی بیش از پیش به معرفی اماکن گردشگری، توان‌های مختلف گردشگری کشور در شاخه‌های مختلف گردشگری اهتمام ورزد و در این زمینه گام‌هایی نیز برداشته است که در برخی از کتب درسی مقاطع تحصیلی آمده است.

۳- پیشینه تحقیق

بررسی سوابق تحقیقات مختلف در حوزه مربوطه نشان می‌دهد، پژوهش‌هایی که به صورت خاص به بحث نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری پرداخته اند محدود بوده و اکثر تحقیقاتی صورت گرفته در این موضوع، پیرامون مسائل حوزه سواد رسانه‌ای، توسعه گردشگری است، در سطور زیر مجموعه‌ای پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه سواد رسانه‌ای و گردشگری و موضوعات مرتبط با این دو مولفه بیان شده است: شیرمحمدی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله اثر سواد جغرافیایی گردشگری راهنمایان تور بر رضایتمندی گردشگران؛ یافته‌های این پژوهش نشان داد از میان ابعاد سواد جغرافیایی گردشگری، دو بُعد شناخت جغرافیایی و فرایند اطلاعات جغرافیایی بر رضایتمندی، ریسک درک‌شده، و تردید گردشگر تأثیر مثبت و معناداری دارد؛ اما بُعد دانش جغرافیایی گردشگر بر رضایتمندی و تردید گردشگر بی‌تأثیر است. راهنمای تور باید اطلاعات جغرافیایی غنی در زمینه مکان‌های گردشگری داخلی، فرهنگ مقصد، محل اقامت، نحوه استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی داشته باشد. خوش‌زبان و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان نقش مولفه‌های شناختی و زیبایی شناختی سواد رسانه‌ای در توسعه سرمایه اجتماعی در بین شهروندان تهرانی؛ نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری بین بعد اخلاقی سواد رسانه‌ای و سرمایه اجتماعی وجود دارد یعنی با بالا رفتن بعد اخلاقی سواد رسانه‌ای، سرمایه اجتماعی فرد نیز افزایش می‌یابد. بعد اخلاقی به توانایی درک و دریافت ارزش‌های نهفته در پیام رسانه‌ها تأکید دارد. همچنین نتیجه تحقیق نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری بین بعد احساسی سواد رسانه‌ای و سرمایه اجتماعی وجود دارد یعنی با بالا رفتن بعد شناختی سواد رسانه‌ای، سرمایه اجتماعی فرد نیز افزایش می‌یابد. ولیزاده و جعفری (۱۳۹۸)، در مقاله نقش کتاب درسی تفکر و سواد رسانه‌ای در ارتقای ابعاد سواد رسانه‌ای دانش‌آموزان مقطع متوسطه دوره دوم شهر اردبیل، بر اساس مدل مفهومی پژوهش و با رجوع به آرای اندیشمندان این حوزه می‌توان مدعی شد که بعد ادراکی و زیبایی شناختی سواد رسانه‌ای، کاملاً حصولی و قابل آموزش است چنان که می‌توان با بهره‌گیری از کتاب تفکر و سواد رسانه‌ای در این زمینه به مهارت رسید؛ مهارتی که به طور قطع، در پرورش بعد احساسی و اخلاقی دانش‌آموزان موثر خواهد بود. از سوی دیگر، نهادهای تأثیرگذار در بحث آموزش، در ترویج بعد زیبایی شناختی سواد رسانه‌ای نقش بسزایی دارند و می‌توانند با بهره‌گیری از دانش و مهارت‌های تخصصی خود مروج و مبلغ این بعد از سواد رسانه‌ای باشند. نصیری و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان آموزش سواد رسانه‌ای به دانش‌آموزان پایه ششم با رویکردی بر تفکر انتقادی؛ نتایج این پژوهش بیانگر آن است که دانش‌آموزان گروه آزمایش نسبت به دانش‌آموزان گروه کنترل، با توجه به آموزش‌هایی که به آنان ارائه شد؛ با ۹۹ درصد اطمینان در مهارت‌های استفاده از رسانه‌ها، تجزیه و تحلیل پیام‌های رسانه‌ای، توانایی تولید و ارسال پیام‌های رسانه‌ای، تفکر انتقادی در استفاده از رسانه‌ها، در سطح بالاتری از مهارت سواد رسانه‌ای قرار گرفتند. سوری و رشیدی (۱۳۹۷) در مقاله، نقش مدارس در توسعه گردشگری از منظر آموزش‌های اصولی مورد پژوهی: دبیرستان‌های شهر لار ۹۰، تحلیل نتایج حاصل از بازخورد این دوره نشان می‌دهد که میزان دانش و اطلاعات و تسلط این گروه در سطح رضایت بخشی بوده و این دوره‌های آموزشی می‌توانند در جهت توسعه صنعت گردشگری شهر لار و شناخت و حفاظت از آثار باستانی این شهر مثرتر باشد. محمودی (۱۳۹۷)، بررسی برنامه درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم بر مبنای توجه به مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای، یافته‌های این پژوهش نشان داد که در اهداف مصوب دوره ابتدایی به مؤلفه «دسترسی» توجه شده اما به مؤلفه‌های «استفاده»، «فهم انتقادی» و «تولید پیام» توجهی نشده است. در اهداف مصوب دوره متوسطه اول و دوم نیز به مؤلفه‌های «دسترسی»، «استفاده» و «فهم انتقادی» توجه شده اما به مؤلفه «تولید پیام» توجه نشده است. در کتاب‌های درسی پایه اول تا پنجم ابتدایی، اشاره‌ای به آموزش سواد رسانه‌ای نشده است. در پایه ششم ابتدایی به مؤلفه «دسترسی» توجه شده و به سایر مؤلفه‌ها توجهی نشده است. در پایه هفتم به مؤلفه‌های «دسترسی» و «فهم انتقادی» توجه شده و به مؤلفه‌های «استفاده» و «تولید پیام»، توجهی نشده است. در پایه هشتم به همه مؤلفه‌ها توجه شده است. در پایه نهم به مؤلفه‌های «دسترسی» و «استفاده» توجه شده و به سایر مؤلفه‌هایی توجهی نشده است. در دوره

متوسطه دوم در پایه دهم با انتشار کتاب «تفکر و سواد رسانه ای» به همه ابعاد سواد رسانه‌ای توجه شده است. با توجه به گسترش بی حد و حصر شبکه‌های ماهواره‌ای و شبکه‌های اجتماعی مجازی، توصیه می‌شود در برنامه درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول به آموزش مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای به‌ویژه به مؤلفه‌های «فهم انتقادی» و «تولید پیام» توجه بیشتری مبذول شود. متانی (۱۳۹۷)، در مقاله بررسی و تحلیل جایگاه سواد رسانه‌ای در مدیریت و برنامه ریزی گردشگری (مطالعه موردی استان مازندران)، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سواد رسانه‌ای در مدیریت و برنامه ریزی گردشگری استان مازندران تنها در حد انتشار عکس‌ها و تصاویر جاذبه‌های گردشگری و ارائه برخی خدمات گردشگری نقش دارد. دلاور و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله جایگاه رسانه‌های اجتماعی در توسعه بازاریابی گردشگری الکترونیکی ایران؛ آنچه در این تحقیق بدست آمد این است که با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی، کامیونیتی‌های محتوایی و وبلاگ‌ها، توانایی بازاریابی گردشگری الکترونیکی افزایش میابد اما در مجموع می‌توان گفت هنوز رسانه‌های اجتماعی نتوانسته اند جایگاه خود را در توسعه بازاریابی گردشگری الکترونیکی پیدا کنند و این تفاوت ناشی از ویژگی‌های ارتباطی و بازاریابی متفاوت رسانه‌های جدید با رسانه‌های قدیمی تر است. تقی زاده و کیا (۱۳۹۳)، در مقاله نیازسنجی برنامه آموزش سواد رسانه ای در مدارس، یافته‌ها نشان داد بومی سازی و ورود آموزش سواد رسانه ای به مدارس، منجر به توانمندسازی دانش آموزان در استفاده بخردانه از رسانه ها، حفظ و تقویت هویت و فرهنگ ایرانی - اسلامی خواهد شد. اجرای آزمایشی دوره های آموزشی، ارزشیابی توصیفی، تدوین محتوا و ارائه به شکل تلفیق با متون درسی در دوره ابتدایی و ارائه کتاب مستقل در دوره متوسطه از دیگر یافته‌ها است. همچنین محتوا باید به شناخت انواع رسانه ها، تولید، ارزیابی و تحلیل انتقادی متون رسانه ای، توجه کند. نتایج نشان داد، بهره مندی دانش آموزان از آموزش سواد رسانه ای و مزایای آن، ضروری است. سلیمان و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله ارزیابی سواد رسانه‌ای دانشجویان و دانش آموزان شهر تهران، نتایج نشان می‌دهند در شرایطی که درک دانش آموزان از هدف سواد رسانه‌ای بیشتر معطوف به «درک موقعیت‌های موجود در رسانه‌ها» بوده، نگرش دانشجویان «استقلال نقدانه، ارزیابی عملکرد، توانایی گزینش و انتخاب و دستیابی به موقعیت پیشرو» عنوان شده است. نتایج وجود رابطه معنادار میان سن و جنس با میزان سواد رسانه‌ای دانش آموزان و دانشجویان را نیز نشان می‌دهند. همچنین رابطه بین میزان تحصیلات و سطح سواد رسانه‌ای در بین دانشجویان معنادار است اما در بین دانش آموزان معنادار نیست.

۴- روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توسعه‌ای بوده و به لحاظ روش، تحلیل محتوای متنی (فرا ترکیب) و آمیخته اکتشافی استفاده شده است. در روش تحلیل محتوای متنی (مطالعه کتب و رئوس مطالب درسی) و با توجه به مطالعه‌ی انجام شده و مراجعه به کتب آموزشی تدوین شده توسط وزارت آموزش و پرورش در مقاطع مختلف و بررسی موردی از مباحث گردشگری به تحلیل محتوای کیفی از منابع مورد بررسی مبادرت نموده پس از طبقه بندی محتوای دروس و مقاطع مختلف به سنجش میزان آگاهی بخشی در حوزه‌های مختلف سفر و گردش پرداخته شد که با توجه به نتیجه بدست آمده بالاترین میزان آگاهی در حوزه شناختی مشاهده شد. سپس در بخش کمی با استفاده از روش توصیفی - زمینه‌یابی به منظور اعتباربخشی الگوی پیشنهادی، پرسشنامه‌ای محقق ساخته با ۷ بعد و ۲۸ شاخص طراحی شده و به بر اساس تکنیک دلفی در اختیار ۳۰ نفر از کارشناسان و متخصصین حوزه برنامه ریزی درسی و گردشگری قرار گرفت. به منظور الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره‌های آموزشی از نمودار پارتو (Pareto chart) و نیز در راستای الویت بندی دوره‌های آموزشی در ارتقای سواد گردشگری نیز از روش تحلیل تاپسیس (TOPSIS) استفاده شد.

۵- بحث و یافته‌ها

نظر به اهمیت موضوع آگاهی بخشی در حوزه گردشگری و عطف به نامه سند راهبردی توسعه گردشگری مصوبه ۹۹/۴/۲۹ هیئت محترم وزیران و ابلاغ ماموریت‌های مقرر به دستگاه‌های ذیربط از جمله وزارت آ.پ، با هدف گذاری آموزش مفاهیم و ارتقای

سواد گردشگری در برنامه‌های آموزشی مدارس، با امعان نظر به اینکه آمادگی جامعه برای پذیرش گردشگر و اساساً توسعه گردشگری هنگامی صورت می‌گیرد که مدیران و مسئولان ذیربط علاوه بر توجه به زیرساخت‌های سخت افزاری گردشگری در رابطه با آمادگی جامعه جهت زیر ساخت نرم افزاری بطور همزمان و موازی اقدام نمایند از اینرو وزارت آ.پ، با اعتقاد و التزام به مبانی فطرت‌گرایی توحیدی، با این رویکرد که فطرت انسان به دنبال رفع نیازهای مادی و معنوی است و در این میان گردشگری میتواند بعنوان ابزاری برای معنا بخشی به زندگی، یافتن هویت و رشد معنوی قلمداد شود لذا در راستای اجرای این سیاستگذاری، مبادرت به تالیف و آموزش مفاهیم و مولفه‌های مرتبط با گردشگری در مقاطع مختلف تحصیلی و همچنین آموزش حرفه‌ای آن در قالب رشته تحصیلی شاخه کارودانش تحت عنوان رشته راهنمای گردشگری و همچنین رشته مجزای دیگری با عنوان رشته هتلداری نموده است. در این راستا و پس از بررسی محتوای کتب درسی مقاطع مختلف آموزشی، مضامین مرتبط با گردشگری و اهداف و محوریت در هر سطح، میزان پرداختن به بحث آگاهی بخشی و سواد گردشگری در میان قشر دانش آموزان مشخص می‌گردد. طبق دسته‌بندی‌های مختلف از شیوه سفر و انگیزه‌های لازم جهت حضور در مناطق گردشگری پذیر (بر مبنای پتانسیل)، نگارنده به تدوین طبقه بندی کلی از موضوعات بهره گرفته شده در کتب آموزش و پرورش در قالب ۵ طبقه اصلی به شرح جدول زیر مبادرت نموده اند که در شرایط فعلی در منابع و کتب درسی دوره‌ها و پایه‌های مختلف تحصیلی گنجانده شده است.

جدول (۱) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی آموزش و پرورش

ردیف	محوریت	شاخص
۱	طبیعت گردی	گردشگری در طبیعت، حفظ محیط زیست، بهداشت محیط
۲	گردشگری تاریخی - فرهنگی	جاذبه‌ها و نواحی گردشگری با محوریت توان‌های فرهنگی و تاریخی
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی	سیر و ساحت، ترغیب به سفر، بازدید از جاذبه‌های ایران (ایرانگردی)
۴	گردشگری بین‌المللی (جهانگردی)	بازدید از سایر کشورهای جهان
۵	گردشگری مذهبی	سفرهای زیارتی، بازدید از شهرها و نقاط مذهبی و زیارتی

بررسی مضامین با عناوین گردشگری در پایه تحصیلی ابتدایی

بررسی متون دروس کتب پایه ابتدایی نشان می‌دهد که بحث آموزش و آگاهی بخشی در حوزه گردشگری از پایه دوم در منابع درسی گنجانده شده و در کتاب‌های فارسی، هدیه‌های آسمانی و علوم در پایه دوم، فارسی، هدیه‌های آسمانی و مطالعات اجتماعی در پایه سوم، درس مطالعات اجتماعی در پایه‌های چهارم و پنجم و نیز دروس هدیه‌های آسمانی، مطالعات اجتماعی و نیز تفکر و پژوهش در پایه ششم قابل مشاهده است. مضامین مطرح شده در هر یک از دروس به شرح جدول زیر بیان می‌گردد.

محتوای دروس مقطع ابتدایی حاکی از بیان موضوعات گردشگری با محوریت‌های مختلف در قالب ۲۹ محور در ۵ پایه و ۲۹ موضوع (با شدت و ضعف در پایه‌ها و کتب مختلف) می‌باشد که بسته به سطح و پایه دانش آموزان و نیز کتاب مربوطه از حد یک جمله تا یک فصل از منابع درسی به بحث گردشگری (اعم از معرفی مناطق و نواحی و یا ترغیب به سفر و گردش) اختصاص یافته است. جدول (۳) فراوانی و درصد میزان مطالب بر اساس میزان تکرار در منابع درسی مقطع ابتدایی را نشان داده است.

محتوای دروس مقطع ابتدایی حاکی از بیان موضوعات گردشگری با محوریت‌های مختلف در قالب ۲۹ محور در ۵ پایه و ۲۹ موضوع (با شدت و ضعف در پایه‌ها و کتب مختلف) می‌باشد که بسته به سطح و پایه دانش آموزان و نیز کتاب مربوطه از حد یک جمله تا یک فصل از منابع درسی به بحث گردشگری (اعم از معرفی مناطق و نواحی و یا ترغیب به سفر و گردش) اختصاص یافته است. جدول (۳) فراوانی و درصد میزان مطالب بر اساس میزان تکرار در منابع درسی مقطع ابتدایی را نشان داده است.

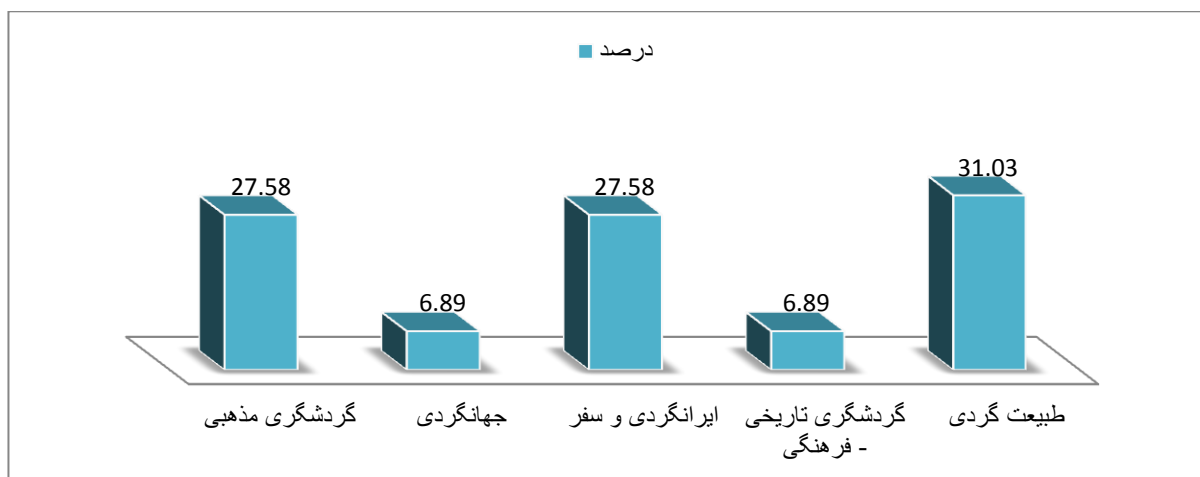
جدول (۲) عناوین مرتبط با بحث سفر و گردشگری در کتب پایه ابتدایی

پایه های تحصیلی	کتاب درسی	موضوع	ملاحظات
پایه دوم ابتدایی	کتاب فارسی	صفحه ۵۶ با موضوع زیارت	
		ص ۷۲ با موضوع تاریخی فرهنگی	
		ص ۷۹ تحت عنوان ایران زیبا با موضوع سفر	
		ص ۸۰ تا ۸۱ تصاویر نقاط و اماکن سیاحتی و زیارتی	تصویر سفر به مشهد
		ص ۱۰۷ با محوریت طبیعت و محیط زیست	در قالب تصویر و بدون متن در تصویر ۱۱
پایه سوم ابتدایی	کتاب هدیه های آسمانی	ص ۱۲ تصویر با موضوع گردش	تصویر طبیعت گردی
	کتاب علوم	ص ۱۳ تا ۱۵ درس اول با محوریت آفرینش خدا با موضوع گردش طبیعت و مسافرت	
		ص ۱۶ تصویر با محوریت آب و هوا با موضوع معرفی جاذبه گردشگری	
پایه چهارم ابتدایی	کتاب فارسی	ص ۳۰ تا ۳۱ گردش دانش آموزان با محوریت هوای پاک	در قالب تصویر
	مطالعات اجتماعی	ص ۱۱ تصویر گردش خانوادگی در طبیعت با محوریت خانواده	تصویر
	هدیه های آسمانی	ص ۱۲۴ سفر به روستا با محوریت دینی تحت مضمون آفرینش و نعمت های خدا	
	مطالعات اجتماعی	ص ۳۰ دعوت به سفر با محوریت توانایی توصیف موقعیت ها	
پایه پنجم ابتدایی	هدیه های آسمانی	ص ۳۹ تصویر گردشگران در حال بازدید از معبد	
		فصل ۴ در قالب درس ۱۱ تا ۱۴ ص ۶۴ تا ۴۵ متن و تصویر با موضوعات گردشگری از اماکن تاریخی	شهرها موزه ها معرفی اماکن، صنایع دستی، غذا و ...
		ص ۷۹ فعالیت تمرینی با موضوع سفر و با محوریت آب و هوا	
		ص ۸۶ در قالب تصویر و با محوریت گیاهان و طبیعت	
		ص ۴۳ موضوع سفر با محوریت حمل و نقل	
پایه ششم ابتدایی	هدیه های آسمانی	ص ۵۹ و ۶۱ معرفی اماکن گردشگری صنایع دستی و ... کشورهای اذربایجان و ارمنستان	
		ص ۷۹ تا ۹۸ در قالب یک فصل درسی تحت عنوان سفر به مکانهای مقدس	
		درس ۱۲ ص ۷۲ موضوع سفر با محوریت دینی و تحقیق پیرامون امام خمینی	
پایه ششم ابتدایی	مطالعات اجتماعی	ص ۷۷ موضوع سفر با محوریت روزه	
		فصل ششم ص ۵۵ سفری به اصفهان (ماکن دیدنی و ...) با محوریت نقشه گردشگری	در قالب تصاویر
		فصل هفتم ص ۷۰ سیرو سفر با محوریت اوقات فراغت	
		ص ۸۵ سفر به کنار دریا در حد جمله	
	هدیه های آسمانی	ص ۹۳ سفر با محوریت مکان یابی در قالب فعالیت کلاسی	
پایه هفتم ابتدایی	هدیه های آسمانی	ص ۱۰۰ فعالیت کلاسی در رابطه با تعریف دانش آموزان از سفری که در کشورهای دیگر انجام داده اند.	
		ص ۱۸ دیدنی های سرزمین من با محوریت انتخاب و تصمیم گیری	

جدول (۳) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره ابتدایی

ردیف	محوریت	فراوانی	درصد
۱	طبیعت گردی	۹	۳۱,۰۳
۲	گردشگری تاریخی - فرهنگی	۲	۶,۸۹
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی	۸	۲۷,۵۸
۴	گردشگری بین المللی (جهانگردی)	۲	۶,۸۹
۵	گردشگری مذهبی	۸	۲۷,۵۸

نمودار (۱) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره ابتدایی

تحلیل حاصل از بررسی متون کتب مقطع ابتدایی و میزان توجه آن به بحث گردشگری که می‌تواند به ارتقای سواد گردشگری منجر گردد، نشان می‌دهد که بحث‌های مطرح شده در ارتباط با سفر و گردشگری با موضوعات متنوعی اعم از مفاهیم مذهبی (زیارتی)، فرهنگی و تاریخی، طبیعت گردی و محافظت از محیط، سفر به شهرها و مناطق مختلف ایران و نیز سفر به سایر کشورهای جهان ارائه شده است که در کنار معرفی متنی در قالب چند تصویر از نقاط مختلف ایران و جهان به نمایش گذاشته شده است. بررسی منابع درسی دوره متوسطه اول مشتمل بر پایه‌های هفتم و هشتم تحصیلی نیز حاکی از آن است که در کتاب‌های فارسی و مطالعات اجتماعی (در پایه هفتم) و تفکر و سبک زندگی (پایه هشتم) با مفاهیم کلی سفر، انواع جاذبه‌ها با تاکید بر جنبه‌های مذهبی و طبیعت گردی با نگاهی به سفر در کشور ایران، سعی در آشناسازی دانش آموزان با مقوله سفر و گردشگری شده است. این مفاهیم و ملاحظات آنها در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول (۴) عناوین مرتبط با بحث سفر و گردشگری در کتب دوره متوسطه اول

پایه های تحصیلی	کتاب درسی	موضوع	ملاحظات
پایه هفتم (دوره متوسطه اول)	فارسی	ص ۷۰ با موضوع اعلام مکان‌ها و سفری به اصفهان با محوریت روان خوان	
	مطالعات اجتماعی	فصل هشتم ص ۸۹ تا ۱۰۲ در قالب دو درس ۱۵ و ۱۶ با موضوع گردشگری در ایران	تعریف، اهمیت، انواع جاذبه‌ها مذهبی، طبیعت و ...
پایه هشتم (دوره متوسطه اول)	تفکر و سبک زندگی	ص ۱۷۴ تا ۱۷۸ با عنوان ادب و مهارت‌های سفر کردن.	توصیه‌های دینی برای سفر کردن، ادب سفر، داشتن هدف، پرهیز از سفر انفرادی و ...

بررسی محتوای کتب درس دوره متوسطه اول مشتمل بر پایه‌های هفتم و هشتم نشان می‌دهد که به طور کلی ۳ محور به موضوعیت کلی سفر با تاکید بر ایرانگردی در کتاب‌های فارسی و مطالعات اجتماعی (در پایه هفتم) و تفکر و سبک زندگی بیان شده است که به صورت خاص با موضوع اعلام مکانها و سفر به اصفهان با محوریت روان خوان، گردشگری در ایران و ادب و مهارت‌های سفر کردن اشاره شده است.

در بررسی محتوای کتب درسی دوره متوسطه دوم که پایه‌های نهم، دهم، یازدهم، دوازدهم و نیز پایه دهم شاخه فنی و حرفه ای گروه خدمات، رشته حمل و نقل را در بر می‌گیرد، مباحث در کتاب‌های مطالعات اجتماعی پایه نهم (دوره دوم متوسطه)، جغرافیای انسانی (مشترک) پایه دهم (دوره دوم متوسطه)، انسان و محیط زیست پایه یازدهم (دوره دوم متوسطه)، کتب تحلیل

فرهنگی و جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم (دوره دوم متوسطه) و نیز درس خدمات سفر و گردشگری پایه دهم شاخه فنی و حرفه ای گروه خدمات، رشته حمل و نقل با محوریت‌های مختلف سفر و گردشگری به شرح جدول زیر ارائه گشته است.

جدول (۵) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره متوسطه اول

ردیف	محوریت	فراوانی	درصد
۱	طبیعت گردی	-	-
۲	گردشگری تاریخی - فرهنگی	-	-
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی	۳	۱۰۰
۴	گردشگری بین المللی (جهانگردی)	-	-
۵	گردشگری مذهبی	-	-

جدول (۶) عناوین مرتبط با بحث سفر و گردشگری در کتب دوره متوسطه دوم

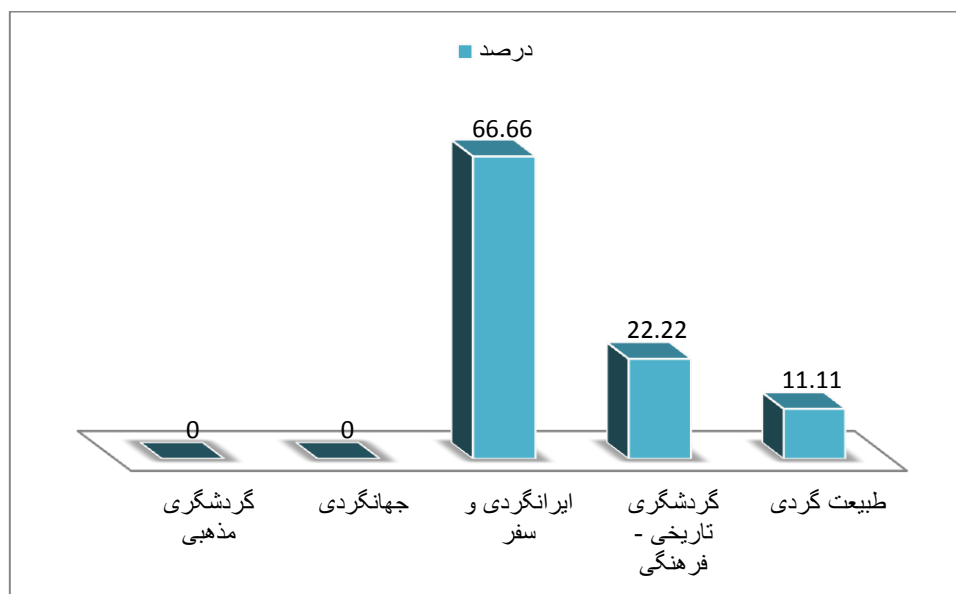
پایه های تحصیلی	کتاب درسی	موضوع	ملاحظات
پایه نهم (دوره دوم متوسطه)	مطالعات اجتماعی	ص ۱۱۵ در قالب فعالیت کلاسی و طرح سوال از نکات قابل توجه در خاطرات سفر.	با محوریت فرهنگ
پایه دهم (دوره دوم متوسطه)	جغرافیای انسانی (مشترک)	ص ۹۸ تا ۱۰۰ گردشگری در قالب متن و تصویر + گردشگری روستایی.	با محوریت توانهای اقتصادی ایران
پایه یازدهم (دوره دوم متوسطه)	انسان و محیط زیست	ص ۱۰۳ تا ۱۲۰ در قالب درس هفتم. با عنوان محیط زیست بستر گردشگری مسئولانه.	در قالب تصاویر و متن + مزایای گردشگری + اکوتوریسم و ...
	جغرافیا	ص ۶۸ درس نواحی فرهنگی در قالب فعالیت کلاسی با محوریت عناصر و جنبه‌های فرهنگی با ارائه گزارش دو گردشگر از دو مکان مورد گردش	
پایه دوازدهم (دوره دوم متوسطه)	تحلیل فرهنگی	ص ۴۷ در چند سطر در رابطه با گردشگری با محوریت ارتباطات فرهنگی	با محوریت تنوع و گوناگونی فرهنگ در ایران
	جغرافیای کاربردی	ص ۸۱ به کدام یک از استانهای ایران سفر کرده اید. چرا؟	
		ص ۴۴ محوریت اهمیت اقتصادی حمل و نقل که در آن به گردشگری نیز اشاره شده است.	در قالب تصویر و متن ۴ سطری
پایه دهم شاخه فنی و حرفه ای گروه خدمات، رشته حمل و نقل	درس خدمات سفر و گردشگری	محوریت حمل و نقل، بلیت، خدمات توشه و ...	در ۵ فصل

بررسی محتوای کتب درسی دوره متوسطه دوم و فنی و حرفه‌ای نظام آموزش و پرورش نشان می‌دهد به طور کلی مباحثی در قالب ۹ عنوان مرتبط با حوزه سفر و گردشگری که به دنبال آگاهی بخشی و آشناسازی دانش آموزان با مقوله سفر و گردشگری طرح گشته است.

جدول (۷) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره متوسطه دوم و فنی و حرفه ای

ردیف	محوریت	فراوانی	درصد
۱	طبیعت گردی	۱	۱۱,۱۱
۲	گردشگری تاریخی - فرهنگی	۲	۲۲,۲۲
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی	۶	۶۶,۶۶
۴	گردشگری بین المللی (جهانگردی)	-	-
۵	گردشگری مذهبی	-	-

بررسی فراوانی موضوعات طرح شده در حوزه سفر و گردشگری در کتب درسی دوره دوم متوسطه گویای این امر است که از کل موضوعات (۹ موضوع) در ۵ پایه تحصیلی، ۲ موضوع در ۲ کتاب مختلف در پایه‌های نهم و دهم با محوریت فرهنگی، اقتصادی، دو موضوع در پایه یازدهم و با محوریت فرهنگی و طبیعی (دوست دار محیط زیست)، ۴ موضوع از ۳ کتاب مختلف و با محوریت فرهنگی، اقتصادی و سیاحت در پایه دوازدهم و نیز یک موضوع با محور حمل و نقل و سفر در پایه دهم شاخه فنی و حرفه ای طرح گشته است که مقایسه کلی موضوعات نشان داده است که ۶۶٫۶۶ درصد از مطالب در حوزه سفر و ایرانگردی، ۲۲٫۲۲ درصد با محوریت گردشگری فرهنگی و تاریخی و ۱۱٫۱۱ درصد نیز با موضوعات طبیعت گردی مطرح و بیان شده است.

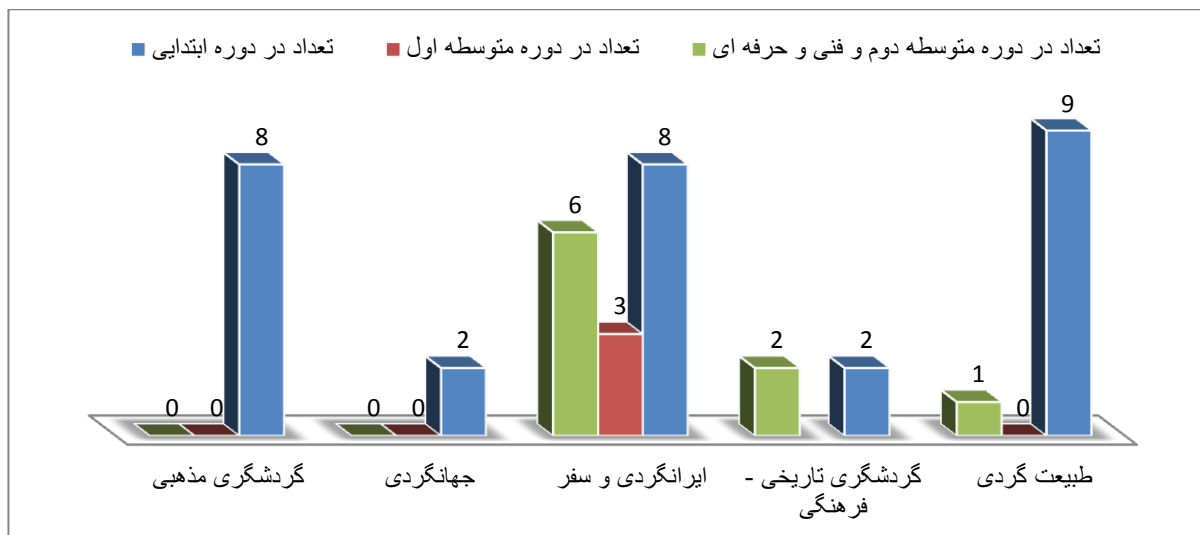

نمودار (۲) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره متوسطه دوم و کار دانش

مقایسه کلی دوره‌ها و کتب درسی هر پایه تحصیلی در نظام آموزش و پرورش کشور و طبقه بندی خودساخته نگارندگان از موضوعات مطرح شده در هر یک از منابع مذکور حاکی از تنوع کمیت و موضوعیت مباحث مربوطه به سفر و گردشگری است که مجموعاً ۴۱ عنوان بحث در زمینه آگاهی بخشی به دانش آموزان در زمینه‌های مختلف مرتبط با بحث گردشگری اعم از موضوعات مربوط به طبیعت و حفاظت از آن، مباحث تاریخی، فرهنگی، حمل و نقلی، مذهبی - زیارتی، سفرهای ملی و بین المللی با مضمون گردشگری طرح شده است که از این تعداد ۲۹ عنوان بحث در مقطع ابتدایی، ۳ عنوان در دوره متوسطه اول و ۹ عنوان نیز در دوره متوسطه دوم و فنی و حرفه‌ای بوده است. مقایسه مباحث مطرح شده در کتب درسی آموزش و پرورش در قالب محور و تکرار آن در پایه‌های مختلف در جدول زیر بیان شده است.

جدول (۸) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره‌های مختلف آموزشی در نظام آموزش و پرورش

ردیف	محوریت	فراوانی در دوره ابتدایی	فراوانی در دوره متوسطه اول	فراوانی در دوره متوسطه دوم و فنی و حرفه‌ای
۱	طبیعت گردی	۹	-	۱
۲	گردشگری تاریخی - فرهنگی	۲	-	۲
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی	۸	۳	۶
۴	گردشگری بین المللی (جهانگردی)	۲	-	-
۵	گردشگری مذهبی	۸	-	-

نمودار (۳) ابعاد مورد بررسی با محوریت گردشگری در کتب درسی دوره‌های مختلف آموزشی در نظام آموزش و پرورش

تجزیه و تحلیل محورها و شاخص‌های مورد بررسی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری

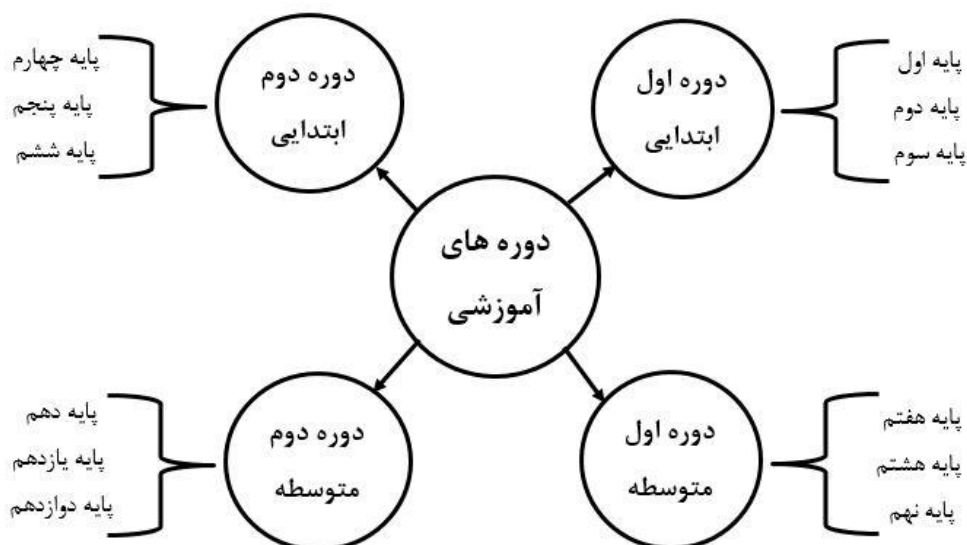
بررسی‌های صورت گرفته در منابع درسی پایه‌های مختلف آموزشی و نیز نظر کارشناسان مختلف در حوزه پرداختن به بحث گردشگری و به دنبال آن ارتقای سواد گردشگری از طریق کتب و منابع درسی، نگارنده را بر آن داشت که با از شیوه دلفی به بهره‌گیری از نظر متخصصان این حوزه پرداخته و با اضافه نمودن ابعاد و محورهای جدید در کتب درسی، زمینه را برای اولویت بندی در هر دوره و پایه تحصیلی تعریف نموده تا مفهوم سواد گردشگری متناسب با سن و میزان فراگیری دانش آموز ارتقا یابد. بر این اساس، جدول زیر محورها و شاخص‌های مورد بررسی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری و همچنین نماد آن‌ها را نشان می‌دهد. محورهای مورد بررسی تحقیق شامل طبیعت گردی (V1)، گردشگری تاریخی- فرهنگی (V2)، سفر با تاکید بر ایرانگردی و شناخت سرزمین مادری (V3)، گردشگری بین‌المللی (V4)، گردشگری مذهبی (V5)، گردشگری سلامت (V6)، بعد مدیریتی (V7) می‌باشد که هر کدام شامل شاخص‌های مرتبط می‌باشد.

جدول (۹) محورها و شاخص‌های مورد بررسی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری و همچنین نماد آن

ردیف	محوریت	نماد	شاخص	نماد
۱	طبیعت گردی	V1	گردشگری در طبیعت	A1
			معرفی توان‌های طبیعی و محیطی سرزمین و جنبه‌های زیبایی شناختی آن	A2
			حفظ محیط زیست و جنبه‌های تربیتی آن	A3
			بهداشت محیط	A4
			آسیب ناشی از انسان و فعالیت‌های ماشینی (همچون آلودگی) در طبیعت	A5
۲	گردشگری تاریخی- فرهنگی	V2	جاذبه‌ها و نواحی گردشگری با محوریت توان فرهنگی و تاریخی و جنبه‌های زیبایی شناختی آن	B1
			تخریب میراث فرهنگی و تاریخی	B2
			ورود به محوطه‌ای باستانی	B3
۳	سفر با تاکید بر ایرانگردی و شناخت سرزمین مادری	V3	سیر و ساحت، ترغیب به سفر، بازدید از جاذبه‌های ایران (ایرانگردی)	C1
			انسان شناسی و منطقه گرایی	C2
			شناخت فرهنگ و اقوام مختلف ایران	C3

ردیف	محوریت	نماد	شاخص	نماد
۴	گردشگری بین المللی (جهانگردی)	V4	D1 بازدید از سایر کشورهای جهان	D1
			D2 سفر به کشورهای جهان با انگیزه فرهنگی و مذهبی	
			D3 سفر به کشورهای جهان با انگیزه آموزش و یادگیری	
			D4 سفر به کشورهای جهان با انگیزه تفریح و سیاحت	
۵	گردشگری مذهبی	V5	E1 سفرهای زیارتی، بازدید از شهرها و نقاط مذهبی و زیارتی	E1
			E2 افزایش دانش اعتقادی و مذهبی	
			E3 سفر به منظور انجام امور عبادی	
۶	گردشگری سلامت	V6	F1 شناخت مناطق با پتانسیل های مختلف اقلیمی و طبیعی جهت امور سلامت و درمان	F1
			F2 سفر به شهرهایی با تجهیزات و امکانات تخصصی درمان	
			F3 شناخت انواع مولفه های درمانی در سفر همچون آب درمانی، لجن درمانی و ...	
۷	بعد مدیریتی	V7	G1 هماهنگی و مدیریت یکپارچه در پاسداشت میراث فرهنگی و گردشگری	G1
			G2 کوتاهی ها و سهل انگاری های دستگاه گردشگری در حفظ و ترویج آثار میراثی	
			G3 نبود آموزش و فرهنگ سازی در مواجهه عموم مردم با مقولات مهمی چون فرهنگ، تاریخ، تمدن و طبیعت	
			G4 نبود آموزش عمومی و همگانی موضوعات گردشگری	
			G5 اهمیت ندادن به حفظ آثار تاریخی و طبیعی در اثر بی اطلاعی و کم سوادی مسئولان و مردم	
			G6 شعار زدگی به جای اقدامات مهم و زیربنایی	
			G7 داشتن متولیان گوناگون و تعدد مراکز مدیریتی و تصمیم گیری	

به منظور تحلیل محورها و شاخص های مورد بررسی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری، ابتدا بر اساس نظر خبرگان، شاخص های مورد بررسی به تفکیک دوره های آموزشی مدارس است. در واقع نخبگان تعیین می کنند که هر شاخص بهتر است در کدام دوره آموزشی در مباحث و اقدامات آموزش و پرورش قرار گیرند. این تفکیک شامل ۴ دوره اول ابتدایی (شامل پایه های اول، دوم و سوم)، دوره دوم ابتدایی (شامل پایه های چهارم، پنجم و ششم)، دوره اول متوسطه (شامل پایه های هفتم، هشتم و نهم)، دوره دوم متوسطه (شامل پایه های دهم، یازدهم و دوازدهم) می باشد.

نمودار (۴) تفکیک دوره های آموزشی پژوهش

بررسی نظر نخبگان به منظور تحلیل شاخص‌های مورد بررسی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری نشان می‌دهد که در محور طبیعت گردی (V1)، شاخص گردشگری در طبیعت (A1) به ترتیب در دوره اول ابتدایی با ۸۵ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۸۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۷۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، شاخص معرفی توان‌های طبیعی و محیطی سرزمین و جنبه‌های زیبایی شناختی آن (A2) در دوره اول ابتدایی با ۷۰ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۱۰۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۶۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۴۰ درصد، شاخص حفظ محیط زیست و جنبه‌های تربیتی آن (A3) در دوره اول ابتدایی با ۸۰ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۱۰۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد، و دوره دوم متوسطه با ۶۰ درصد، شاخص بهداشت محیط (A4) در دوره اول ابتدایی با ۲۰ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۷۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۸۰ درصد، دوره دوم متوسطه با ۴۵ درصد، و شاخص آسیب ناشی از انسان و فعالیت‌های ماشینی (همچون آفرود) در طبیعت (A5) به ترتیب در دوره اول متوسطه با ۲۰ درصد، و دوره دوم متوسطه با ۱۰۰ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می‌شود.

جدول (۱۰) تحلیل شاخص‌های محور طبیعت گردی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره‌های آموزشی پژوهش

دوره		A1	A2	A3	A4	A5
اول ابتدایی	تعداد	17	14	16	4	۰
	درصد	۸۰٪	۷۰٪	۸۰٪	۲۰٪	۰٪
دوم ابتدایی	تعداد	16	20	20	14	۰
	درصد	۸۰٪	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۷۰٪	۰٪
اول متوسطه	تعداد	14	13	19	16	4
	درصد	۷۰٪	۶۵٪	۹۵٪	۸۰٪	۲۰٪
دوم متوسطه	تعداد	7	8	12	9	20
	درصد	۳۵٪	۴۰٪	۶۰٪	۴۵٪	۱۰۰٪

در محور گردشگری تاریخی-فرهنگی (V2)، شاخص جاذبه‌ها و نواحی گردشگری با محوریت توان‌های فرهنگی و تاریخی و جنبه‌های زیبایی شناختی آن (B1) در دوره اول ابتدایی با ۲۵ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۵۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۱۰۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، شاخص تخریب میراث فرهنگی و تاریخی (B2) در دوره اول ابتدایی با ۱۵ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۴۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۸۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، شاخص ورود به محوطه‌ای باستانی (B3) در دوره دوم ابتدایی با ۲۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۸۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۲۰ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می‌شود.

جدول (۱۱) تحلیل شاخص‌های محور گردشگری تاریخی-فرهنگی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره‌های آموزشی پژوهش

دوره		B1	B2	B3
اول ابتدایی	تعداد	5	3	0
	درصد	۲۵٪	۱۵٪	۰٪
دوم ابتدایی	تعداد	10	8	5
	درصد	۵۰٪	۴۰٪	۲۵٪
اول متوسطه	تعداد	20	17	16
	درصد	۱۰۰٪	۸۵٪	۸۰٪
دوم متوسطه	تعداد	7	7	4
	درصد	۳۵٪	۳۵٪	۲۰٪

تحلیلی بر نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری / ۲۳۹

در محور سفر با تاکید بر ایرانگردی و شناخت سرزمین مادری (V3)، شاخص سیر و ساحت، ترغیب به سفر، بازدید از جاذبه‌های ایران (ایرانگردی) (C1) در دوره اول ابتدایی با ۳۰ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۷۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۱۰۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۵۵ درصد، شاخص انسان شناسی و منطقه گرایی (C2) در دوره اول ابتدایی با ۵ درصد، دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۱۰۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۲۰ درصد، شاخص شناخت فرهنگ و اقوام مختلف ایران (C3) در دوره دوم ابتدایی با ۲۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۱۰۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۴۵ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می‌شود.

جدول (۱۲) تحلیل شاخص‌های محور سفر با تاکید بر ایرانگردی و شناخت سرزمین مادری به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره‌های آموزشی پژوهش

C3	C2	C1	دوره	
			تعداد	درصد
0	1	6	تعداد	اول ابتدایی
			درصد	%۰
5	1	14	تعداد	دوم ابتدایی
			درصد	%۲۵
20	20	20	تعداد	اول متوسطه
			درصد	%۱۰۰
9	5	11	تعداد	دوم متوسطه
			درصد	%۴۵

در محور گردشگری بین المللی (جهانگردی) (V4)، شاخص بازدید از سایر کشورهای جهان (D1) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۴۰ درصد، شاخص سفر به کشورهای جهان با انگیزه فرهنگی و مذهبی (D2) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، شاخص سفر به کشورهای جهان با انگیزه آموزش و یادگیری (D3) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، و شاخص سفر به کشورهای جهان با انگیزه تفریح و سیاحت (D4) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می‌شود.

جدول (۱۳) تحلیل شاخص‌های محور گردشگری بین المللی (جهانگردی) به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره‌های آموزشی پژوهش

D4	D3	D2	D1	دوره	
				تعداد	درصد
۰	۰	۰	۰	تعداد	اول ابتدایی
				درصد	%۰
2	2	2	2	تعداد	دوم ابتدایی
				درصد	%۱۰
19	19	19	19	تعداد	اول متوسطه
				درصد	%۹۵
7	7	7	8	تعداد	دوم متوسطه
				درصد	%۳۵

در محور گردشگری مذهبی (V5)، شاخص سفرهای زیارتی، بازدید از شهرها و نقاط مذهبی و زیارتی (E1) در دوره دوم ابتدایی با ۱۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۱۰۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۳۵ درصد، شاخص افزایش دانش اعتقادی و مذهبی

(E2) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۴۰ درصد، شاخص سفر به منظور انجام امور عبادی (E3) در دوره دوم ابتدایی با ۱۰ درصد، دوره اول متوسطه با ۹۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۴۰ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می شود.

جدول (۱۴) تحلیل شاخص های محور گردشگری مذهبی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره های آموزشی پژوهش

E3	E2	E1	دوره	
			تعداد	درصد
۰	۰	۰	تعداد	اول ابتدایی
٪۰	٪۰	٪۰	درصد	
2	2	3	تعداد	دوم ابتدایی
٪۱۰	٪۱۰	٪۱۵	درصد	
19	19	20	تعداد	اول متوسطه
٪۹۵	٪۹۵	٪۱۰۰	درصد	
8	8	7	تعداد	دوم متوسطه
٪۴۰	٪۴۰	٪۳۵	درصد	

در محور گردشگری سلامت (V6)، شاخص شناخت مناطق با پتانسیل های مختلف اقلیمی و طبیعی جهت امور سلامت و درمان (F1) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۶۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۷۰ درصد، شاخص سفر به شهرهایی با تجهیزات و امکانات تخصصی درمان (F2) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۵۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۶۵ درصد، شاخص شناخت انواع مولفه های درمانی در سفر همچون آب درمانی، لجن درمانی و ... (F3) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۵۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۷۵ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش آموزان می شود.

جدول (۱۵) تحلیل شاخص های محور گردشگری سلامت به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره های آموزشی پژوهش

F3	F2	F1	دوره	
			تعداد	درصد
۰	۰	۰	تعداد	اول ابتدایی
٪۰	٪۰	٪۰	درصد	
1	1	2	تعداد	دوم ابتدایی
٪۵	٪۵	٪۵	درصد	
11	11	13	تعداد	اول متوسطه
٪۵۵	٪۵۵	٪۶۵	درصد	
15	13	14	تعداد	دوم متوسطه
٪۷۵	٪۶۵	٪۷۰	درصد	

در محور بعد مدیریتی (V7)، شاخص هماهنگی و مدیریت یکپارچه در پاسداشت میراث فرهنگی و گردشگری (G1) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۲۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۹۰ درصد، شاخص کوتاهی ها و سهل انگاری های دستگاه گردشگری در حفظ و ترویج آثار میراثی (G2) در دوره اول متوسطه با ۱۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۹۵ درصد، شاخص نبود آموزش و فرهنگ سازی در مواجه عموم مردم با مقولات مهمی چون فرهنگ، تاریخ، تمدن و طبیعت (G3) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۶۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۹۵ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش

تحلیلی بر نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری / ۲۴۱

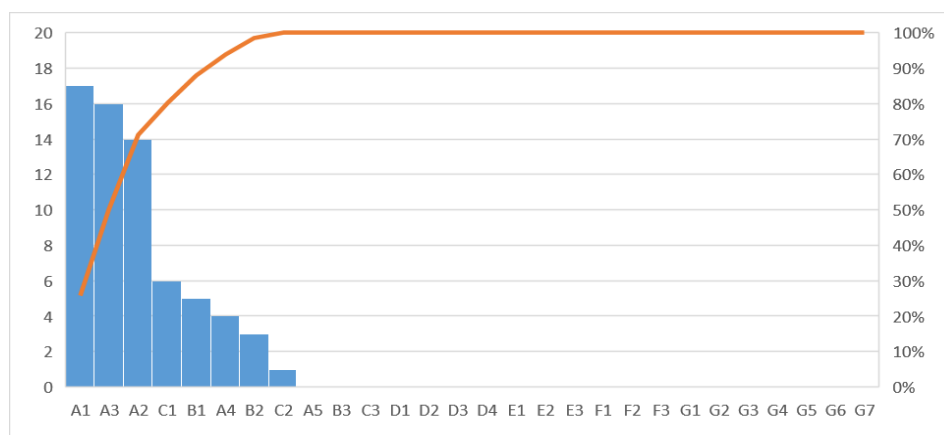
آموزان می‌شود. شاخص نبود آموزش عمومی و همگانی موضوعات گردشگری (G4) در دوره دوم ابتدایی با ۱۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۶۰ درصد و دوره دوم متوسطه با ۹۵ درصد، شاخص اهمیت ندادن به حفظ آثار تاریخی و طبیعی در اثر بی‌اطلاعی و کم‌سوادی مسئولان و مردم (G5) در دوره دوم ابتدایی با ۵ درصد، دوره اول متوسطه با ۳۵ درصد و دوره دوم متوسطه با ۹۵ درصد، شاخص شعار زدگی به جای اقدامات مهم و زیربنایی (G6) در دوره دوم متوسطه با ۹۵ درصد، شاخص داشتن متولیان گوناگون و تعدد مراکز مدیریتی و تصمیم‌گیری (G7) در دوره دوم متوسطه با ۹۰ درصد، موجب ارتقای سواد گردشگری در دانش‌آموزان می‌شود.

جدول (۱۶) تحلیل شاخص‌های محور بعد مدیریتی به منظور نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری به تفکیک دوره‌های آموزشی پژوهش

دوره		G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
اول ابتدایی	تعداد	0	0	0	0	0	0	0
	درصد	%۰	%۰	%۰	%۰	%۰	%۰	%۰
دوم ابتدایی	تعداد	1	0	1	3	1	0	0
	درصد	%۵	%۰	%۵	%۱۵	%۵	%۰	%۰
اول متوسطه	تعداد	5	2	12	12	7	0	0
	درصد	%۲۵	%۱۰	%۶۰	%۶۰	%۳۵	%۰	%۰
دوم متوسطه	تعداد	18	19	19	19	19	19	18
	درصد	%۹۰	%۹۵	%۹۵	%۹۵	%۹۵	%۹۵	%۹۰

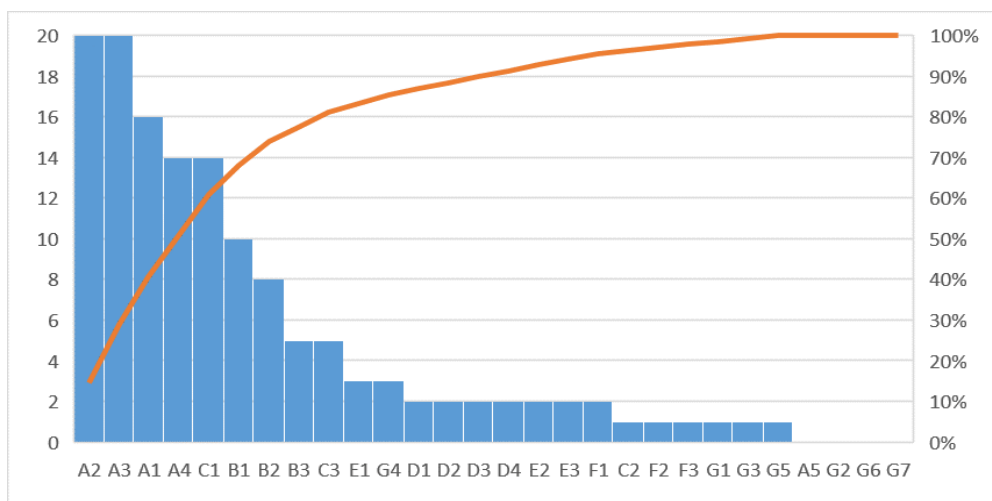
اولویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره‌های آموزشی

به منظور الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره‌های آموزشی از نمودار پارتو (Pareto chart) استفاده می‌شود. نمودار پارتو نموداری است که از دو نمودار میله‌ای و نمودار خط تشکیل شده‌است. نمودار میله‌ای که به صورت نزولی نمایش داده می‌شود و الویت‌ها را به ترتیب مشخص می‌کند، نشان دهنده تک تک مقادیر به صورت مجزا است و مقدار کل با نمودار خط معرفی می‌شود. در واقع محور عمودی سمت راست درصد تجمعی از تعداد شاخص‌ها را نمایش می‌دهد. بررسی شاخص‌های پژوهش در دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که نمودار خط دارای شکست در الویت سوم است، به عبارت دیگر این وضعیت نشان دهنده این است که ۳ شاخص اول با فاصله زیاد نسبت به شاخص‌های دیگر در الویت قرار می‌گیرند. همانطور که نمودار زیر دیده می‌شود، شاخص‌های گردشگری در طبیعت (A1)، حفظ محیط زیست و جنبه‌های تربیتی آن (A3)، و معرفی توان‌های طبیعی و محیطی سرزمین و جنبه‌های زیبایی شناختی آن (A2) مجموعاً حدود ۷۰ درصد از الویت‌ها را در بر می‌گیرند.

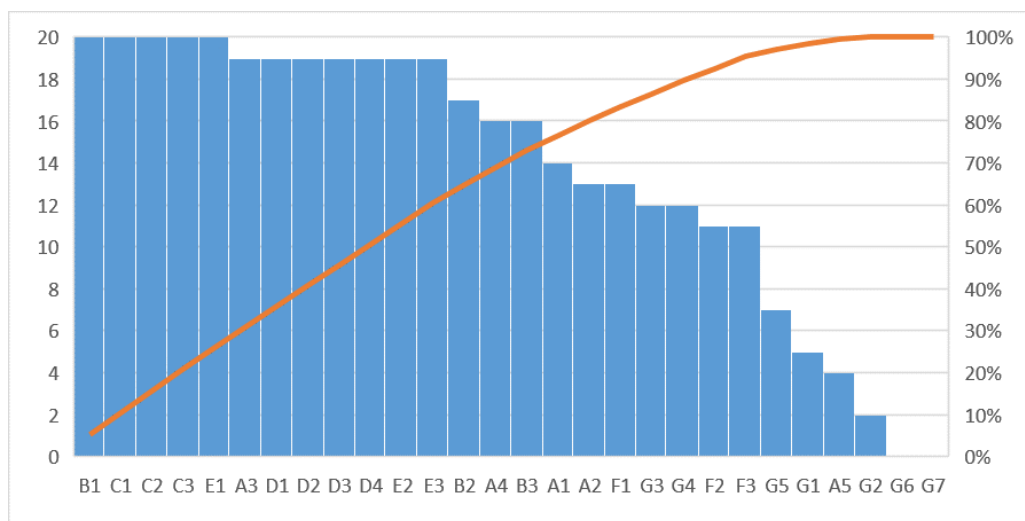
نمودار (۵) الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره اول ابتدایی، نمودار پارتو (Pareto chart).

بررسی شاخص‌های پژوهش در دوره دوم ابتدایی نشان می‌دهد که نمودار خط دارای شکست در الویت پنجم است، به عبارت دیگر این وضعیت نشان دهنده این است که ۵ شاخص اول نسبت به شاخص‌های دیگر در الویت قرار می‌گیرند. البته این شکست خط در این نمودار نسبت به نمودار دوره اول ابتدایی نرم تر است. یعنی تغییر الویت با شدت کمتری وجود دارد. همانطور که نمودار زیر دیده می‌شود، شاخص‌های معرفی توان‌های طبیعی و محیطی سرزمین و جنبه‌های زیبایی شناختی آن (A2)، حفظ محیط زیست و جنبه‌های تربیتی آن (A3)، گردشگری در طبیعت (A1)، بهداشت محیط (A4)، جاذبه‌ها و نواحی گردشگری با محوریت توان‌های فرهنگی و تاریخی و جنبه‌های زیبایی شناختی آن (B1) مجموعاً حدود ۶۲ درصد از الویت‌ها را در بر می‌گیرند.

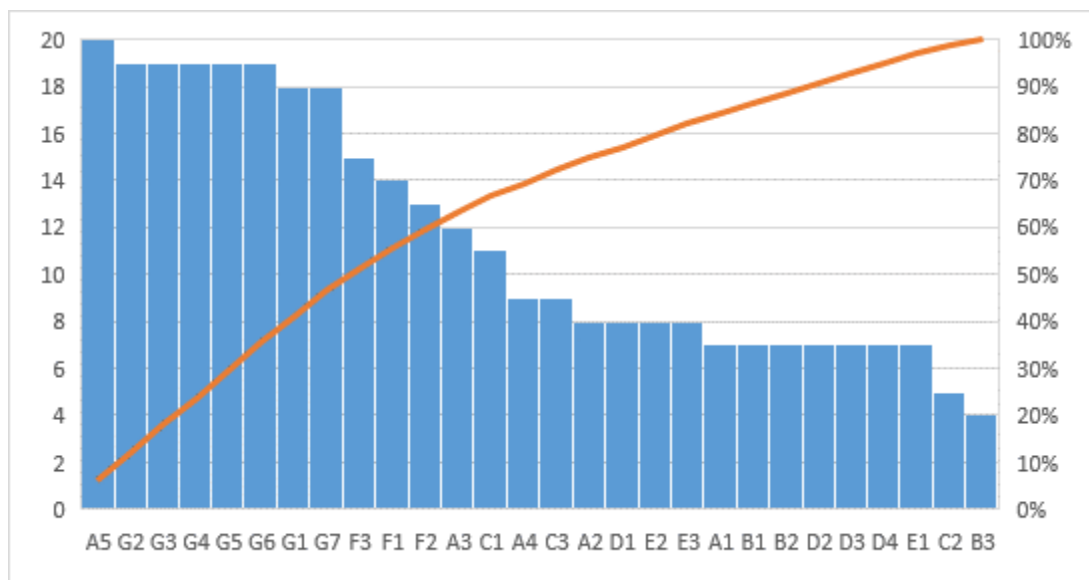
نمودار (۶) الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره دوم ابتدایی، نمودار پارتو (Pareto chart).

بررسی شاخص‌های پژوهش در دوره اول متوسطه نشان می‌دهد که نمودار خط دارای شکست در الویت پانزدهم است، به عبارت دیگر این وضعیت نشان دهنده این است که ۱۵ شاخص اول نسبت به شاخص‌های دیگر در الویت قرار می‌گیرند. البته شکست خط در این نمودار شدید نیست. یعنی تغییر الویت با شدت کمتری وجود دارد. همانطور که نمودار زیر دیده می‌شود، ۱۵ شاخص اول مجموعاً حدود ۷۴ درصد از الویت‌ها را در بر می‌گیرند.

نمودار (۷) الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره اول متوسطه، نمودار پارتو (Pareto chart).

بررسی شاخص‌های پژوهش در دوره دوم متوسطه نشان می‌دهد که نمودار خط دارای شکست در الویت یازدهم است، به عبارت دیگر این وضعیت نشان دهنده این است که ۱۱ شاخص اول نسبت به شاخص‌های دیگر در الویت قرار می‌گیرند. البته شکست خط در این نمودار شدید نیست. یعنی تغییر الویت با شدت کمتری وجود دارد. همانطور که نمودار زیر دیده می‌شود، ۱۱ شاخص اول مجموعاً حدود ۶۱ درصد از الویت‌ها را در بر می‌گیرند.

نمودار (۸) الویت بندی شاخص‌های پژوهش در دوره دوم متوسطه، نمودار پارتو (Pareto chart).

اولویت بندی دوره‌های آموزشی در ارتقای سواد گردشگری:

به منظور بررسی اینکه کدام یک از دوره‌های آموزشی در ارتقای سواد گردشگری دارای اهمیت بیشتر هستند، از روش تاپسیس (Topsis) بهره گرفته می‌شود. بدین منظور با توجه به میانگین نظرات کارشناسان در هر محور (هر محور شامل چند شاخص است) و ضریب اهمیت هر محور (با توجه به میانگین ضریب اهمیت شاخص‌های مرتبط) دوره‌های آموزشی رتبه بندی می‌شوند. میانگین نظرات کارشناسی از صفر (بسیار کم) تا ۱ (بسیار زیاد) متغیر است. جدول زیر میانگین نظرات کارشناسان در هر محور (هر محور شامل چند شاخص است) و ضریب اهمیت هر محور را نشان می‌دهد.

جدول (۱۷) ضریب اهمیت و میانگین نظرات کارشناسان در هر محور

محوریت	ضریب اهمیت	میانگین امتیاز نخبگان (به تفکیک دوره‌های آموزشی)		
		ابتدایی اول	ابتدایی دوم	متوسطه اول
طبیعت گردی	۰,۱۷۴	۰,۵۱	۰,۷۰	۰,۵۶
گردشگری تاریخی-فرهنگی	۰,۱۵۵	۰,۱۳	۰,۳۸	۰,۳۰
سفر با تاکید بر ایرانگردی و شناخت سرزمین مادری	۰,۱۸۴	۰,۱۱	۰,۳۳	۰,۴۱
گردشگری بین‌المللی (جهانگردی)	۰,۱۰۶	۰,۰۱ [*]	۰,۱۰	۰,۳۶
گردشگری مذهبی	۰,۱۴۵	۰,۰۱ [*]	۰,۱۱	۰,۹۶
گردشگری سلامت	۰,۱۳۶	۰,۰۱ [*]	۰,۰۶	۰,۷۰
بعد مدیریتی	۰,۰۹۷	۰,۰۱ [*]	۰,۰۴	۰,۲۷

* با توجه به اینکه در ماتریس تاپسیس، عدد صفر غیر قابل قبول است، به جای آن از ۰,۰۱ استفاده میشود.

پس تشکیل ماتریس تصمیم و در نظر گرفتن وزن تعریف شده هر کدام از محورهای مقدار CL گزینه‌ها به روش تحلیل تاپسیس (TOPSIS) تعیین می‌شود و هر گزینه‌ای که CL بالاتری داشته باشد به عنوان الویت برتر در ارتقای سواد گردشگری در نظر گرفته می‌شود.

بر این اساس دوره متوسطه اول CL برابر ۰,۷۹۳ است به عنوان الویت برتر در ارتقای سواد گردشگری انتخاب می‌شود. همچنین پس از آن دوره متوسطه دوم به عنوان الویت دوم و پس آن دوره ابتدایی دوم به عنوان الویت سوم و در نهایت دوره ابتدایی اول به عنوان الویت آخر قرار می‌گیرد.

جدول (۱۸) تشکیل ماتریس تصمیم

	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7
A1	0.51	0.13	0.11	0.01	0.01	0.01	0.01
A2	0.70	0.38	0.33	0.10	0.11	0.06	0.04
A3	0.66	0.88	1	0.95	0.96	0.58	0.27
A4	0.56	0.30	0.41	0.36	0.38	0.70	0.93

جدول (۱۹) وزن تعریف شده هر کدام از مولفه‌ها بر اساس نظر کارشناسان

W1	W2	W3	W4	W5	W6	W7
0.174	0.155	0.184	0.106	0.145	0.136	0.097

منبع: تحلیل نگارنده

جدول (۲۰) تعیین مقدار CL گزینه‌ها و انتخاب الویت برتر

Result	A1	A2	A3	A4
(Similarity Ratio)	0	0.206	0.793	0.492

Best Alternative Is A3

The ranking of alternative:
A3 > A4 > A2 > A1

۷- نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل نقش و جایگاه آموزش و پرورش در ارتقای سواد گردشگری صورت پذیرفته است. در این راستا محققین به بررسی درون متنی کتب و با روش تحلیل محتوای متنی (فرا ترکیب) پرداخته و با مراجعه به کتب آموزشی تدوین شده توسط وزارت آموزش و پرورش در مقاطع مختلف و بررسی موردی از مباحث گردشگری به تحلیل محتوای کیفی از منابع مورد بررسی مبادرت نموده پس از طبقه بندی محتوای دروس و مقاطع مختلف به سنجش میزان آگاهی بخشی در حوزه‌های

مختلف سفر و گردش پرداخته شد. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد به لحاظ مقطع و دوره تحصیلی بیشترین میزان آموزش و آگاهی بخشی در حوزه گردشگری در دوره ابتدایی و کمترین میزان نیز مربوط به دوره متوسطه اول می‌باشد. شاید اصلی‌ترین دلیل این امر، آماده سازی کودکان (مقطع ابتدایی) جهت آشنایی با مفهوم سفر و نهادینه کردن جغرافیا و کالبد جاذبه‌های مختلف گردشگری با تاکید بر معرفی توان‌های تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و میزان اهمیت هر یک از آنها در قالب ترویج الگوی سفر می‌باشد. در عین حال با کاهش میزان تاکید بر توسعه دانش و سواد گردشگری در دوره متوسطه اول، مولفان در دوره دوم متوسطه که دانش آموزان به سنین نوجوانی وارد شده و مهیای ورود به جامعه در قالب دانشجو و یا سرباز (برای مشمولان پسر) خواهند بود با رنگ و بوی مفاهیم ایرانگردی و سفر بیشتر پرداخته شده است. نگاهی به محتوای کتب آموزشی نشان از میزان تنوع داده‌ها در زمینه سفر و انجام اقدامات موثر به ویژه در دوره ابتدایی دارد که بیشترین میزان تکرار مربوط به سفر و مفاهیم وابسته در این دوره در کتاب‌های فارسی، هدیه‌های آسمانی، علوم، مطالعات اجتماعی و نیز درس تفکر و پژوهش قابل مشاهده است. علی‌رغم توجه به مضامین مذکور در دوره ابتدایی، پرداختن به این مسئله در دوره متوسطه اول (پایه‌های هفتم و هشتم) دچار رکود شده و تنها در ۳ مبحث، با تاکید ویژه بر جنبه‌های مذهبی و طبیعت گردی با نگاهی به سفر در کشور ایران بیان شده است. این امر در دوره متوسطه دوم با توجه مضاعف و افزایش کمیت به ۹ عنوان در قالب کتاب‌های مطالعات اجتماعی، جغرافیای انسانی (مشترک)، انسان و محیط زیست، تحلیل فرهنگی، جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم (دوره دوم متوسطه) و نیز درس خدمات سفر و گردشگری پایه دهم شاخه فنی و حرفه ای گروه خدمات، رشته حمل و نقل مورد بحث قرار گرفته است. ضمن اینکه مباحث مطرح شده در این دوره به لحاظ محتوایی نیز غنی تر بوده و با هدف توسعه ایرانگردی و معرفی جاذبه‌های گردشگری صورت پذیرفته است. نکته قابل توجه در تبیین فراوانی مباحث مربوط به سفر و گردشگری در کتب آموزشی مدارس با هدف آگاهی بخشی و ارتقای سواد گردشگری دانش آموزان، تاکید بر مفهوم سفر و ایرانگردی (معرفی جاذبه‌های توریستی کشور ایران) است. بدین ترتیب که از مجموع ۴۱ سرفصل مطروحه در منابع درسی، بیش از ۴۰ درصد (معادل ۱۷ عنوان) مربوط به این مسئله بوده و پس از آن توجه به طبیعت و طبیعت گردی با ۲۴ درصد (۱۰ عنوان) در رتبه دوم قرار دارد. پس از این دو مفهوم، مباحث مربوط به معرفی اهمیت سفر و جاذبه‌های مربوطه به گردشگری مذهبی و زیارتی با ۸ عنوان (حدود ۲۰ درصد)، گردشگری تاریخی - فرهنگی حدود ۱۰ درصد (۴ عنوان) و سفرهای بین‌المللی و جهانگردی با حدود ۵ درصد (۲ عنوان) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. بر اساس یافته‌های حاصل از روش تحلیل تاپسیس (TOPSIS)، دوره متوسطه اول CL برابر ۰,۷۹۳، به عنوان اولویت برتر در ارتقای سواد گردشگری انتخاب شده است. ضمن اینکه پس از آن دوره متوسطه دوم (با CL برابر ۰,۴۹۲) به عنوان اولویت دوم و پس آن دوره ابتدایی دوم (با CL برابر ۰,۲۰۶) به عنوان اولویت سوم و در نهایت دوره ابتدایی اول به عنوان اولویت آخر قرار گرفته است. این بدان معناست که لازم است تا با مناسب سازی مباحث متناسب با هر دوره، تدقیق مبانی درسی مرتبط با گردشگری در فرایند برنامه ریزی درسی، به ارتقای سواد گردشگری کمک شود.

۸- منابع:

۱. استقلال، احمد، فلاح زاده، زهره، ۱۳۹۶، معرفی صنعت گردشگری و نقش آن در توسعه فرهنگ ایرانی، اولین کنگره سالیانه جامعه مهندسان ایران، شیراز، صص ۱۱۹-۱۰۸.
۲. تقی زاده، عباس، کیا، علی اصغر، ۱۳۹۳، نیازسنجی برنامه آموزش سواد رسانه ای در مدارس، نشریه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، دوره ۱۵، شماره ۲۶ (مسلسل ۵۸)، تابستان، صص ۱۰۳-۷۹.
۳. تقی زاده، عباس، ۱۳۹۶، اثربخشی آموزش سواد رسانه‌ای بر دانش آموزان در شهر کرمان، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، سال بیست و چهارم، شماره ۴ (پیاپی ۹۲)، زمستان، صص ۱۷۴-۱۵۳.

۴. جمالی، مریم، صادق زاده قمصری، علیرضا، فرمehنی فراهانی، محسن، صالحی امیری، سید رضا، ۱۳۹۸، بررسی وضعیت موجود مدیریت ارتقای سواد فرهنگی در آموزش و پرورش ایران، نشریه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال هشتم، شماره ۳۳، زمستان، صص ۵۱-۳۱.
۵. حمیدی، الهه، ۱۳۹۳، بررسی نقش رسانه‌ها در توسعه گردشگری ورزشی، اولین کنگره تخصصی مدیریت شهری و شوراهای شهر، ساری، صص ۵۴-۳۱.
۶. خوش زبان، علی، دلاور، علی، سلطانی‌فر، محمد، ۱۳۹۹، نقش مولفه‌های شناختی و زیبایی شناختی سواد رسانه‌ای در توسعه سرمایه اجتماعی در بین شهروندان تهرانی، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، شماره ۴۸، بهار، صص ۸۷-۱۱۰.
۷. خدایی، زهرا، کلانتری خلیل آباد، حسین، ۱۳۹۱، توسعه گردشگری با تاکید بر نقش آموزش نیروی انسانی، نشریه مطالعات مدیریت شهری، دوره ۴، شماره ۱۲، زمستان، صص ۵۹-۴۷.
۸. خشنودی فر، مهرانوش و یغموری، سهیلا، ۱۳۹۳، نقش آموزش در توسعه گردشگری (مطالعه موردی: گردشگری در جمهوری اسلامی ایران)، دومین همایش ملی پژوهش‌های کاربردی در جغرافیا و گردشگری، تهران، صص ۴۷-۳۶.
۹. دلاور، علی، قادری، اسماعیل، مجدی، نیما، ۱۳۹۳، جایگاه رسانه‌های اجتماعی در توسعه بازاریابی گردشگری الکترونیکی ایران، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۹، شماره ۲۸، زمستان، صص ۱۶-۱.
۱۰. سوری، ابودر و رشیدی، حمیدرضا، ۱۳۹۷، نقش مدارس در توسعه گردشگری از منظر آموزش‌های اصولی (مورد پژوهی: دبیرستان‌های شهر لار ۹۰)، کنفرانس بین‌المللی نوآوری در مدیریت کسب و کار و اقتصاد، تهران، صص ۳۰۲-۲۸۷.
۱۱. سلیمان، سفر، خسروی، فریبرز، حداد، زهرا، ۱۳۹۲، ارزیابی سواد رسانه‌ای دانشجویان و دانش‌آموزان شهر تهران، مجله جهانی رسانه، دوره ۸، شماره ۲، پاییز و زمستان، صص ۷۴-۵۲.
۱۲. سند راهبردی توسعه گردشگری، ۱۳۹۹، تصویب نامه هیات وزیران، مورخ ۱۳۹۹/۰۶/۱۶.
۱۳. شاهدوستی، لیلان. (۱۳۹۰). نقش متغیرهای محیط خانه، پیشینه دانش آموز، جو مدرسه و فرایند تدریس در پیشرفت ریاضی دانش آموزان پایه سوم راهنمایی براساس مطالعات تمیز (۲۰۰۷). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان تبریز- ایران.
۱۴. شیرمحمدی، یزدان و جلالیان، سیداسحاق و عابدی، فرزانه و نصیری هند خاله، اسماعیل، ۱۳۹۹، اثر سواد جغرافیایی گردشگری راهنمایان تور بر رضایتمندی گردشگران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره: ۵۲، شماره: ۴، صص ۸۱-۶۴.
۱۵. صلواتیان، سیاوش، حسینی، سید بشیر، معتضدی، سینا، ۱۳۹۵، طراحی الگوی آموزش سواد رسانه‌ای به نوجوانان، دوره ۵، شماره ۱۰، پاییز و زمستان، صص ۷۵-۵۰.
۱۶. متانی، مهرداد، ۱۳۹۷، بررسی و تحلیل جایگاه سواد رسانه‌ای در مدیریت و برنامه ریزی گردشگری (مطالعه موردی استان مازندران)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال یازدهم، شماره ۱، پیاپی ۴۱، زمستان، صص ۲۴۲-۲۱۷.
۱۷. محمودی، سیروس، ۱۳۹۷، بررسی برنامه درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم بر مبنای توجه به مؤلفه‌های سواد رسانه‌ای، نشریه جامعه فرهنگ رسانه، دوره ۷، شماره ۲۸، پاییز، صص ۱۱۲-۹۵.
۱۸. محمودی کوکنده، سیدمحمود. (۱۳۹۰). بررسی ضرورت آموزش سواد رسانه‌ای کودکان و نوجوانان از نگاه متخصصان حوزه آموزش و پرورش (پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
۱۹. منطقی، مرتضی، ۱۳۸۴، بررسی نوآوری‌های آموزشی در مدارس ایران، نشریه نوآوری‌های آموزشی، دوره ۴، شماره ۱۲، تابستان، صص ۵۷-۳۵.

۲۰. مهدیون، روح اله، پاهنگ، نظام الدین، یاریقلی، بهبود، ۱۳۹۶، شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت مدارس و بررسی وضعیت موجود آن: پژوهش ترکیبی، دوفصلنامه علمی پژوهشی مدیریت مدرسه، دوره ۵، شماره ۱، بهار و تابستان، صص ۱۹۳-۱۷۳.
۲۱. نصیری، بهاره، بختیاری، آمنه، حسینی، هادی، ۱۳۹۷، آموزش سواد رسانه‌ای به دانش آموزان پایه ششم با رویکردی بر تفکر انتقادی، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، دوره ۱۲، ویژه‌نامه، بهار، صص ۸۳۹-۸۱۹.
۲۲. ولیزاده، کمال و جعفری، علی، ۱۳۹۸، نقش کتاب درسی تفکر و سواد رسانه‌ای در ارتقای ابعاد سواد رسانه‌ای دانش آموزان مقطع متوسطه دوره دوم شهر اردبیل، فصلنامه پژوهش‌های ارتباطی، دوره ۲۶، شماره ۱۰۰، زمستان، صص ۲۳۳-۲۰۹.
۲۳. یزدیان، امیر (۱۳۹۰). سواد رسانه‌ای انتقادی: بررسی موردی سطح سواد رسانه‌ای دانشجویان کارشناسی ارشد تحقیق در ارتباطات دانشکده صداوسیما جمهوری اسلامی ایران (پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد). دانشگاه صداوسیما، تهران، ایران

24. Sivalingam, G. (2007). Beach Based Recreation and Tourism in Malaysia. Institute on Global Conflict and Cooperation (IGCC) database university of California.
25. McDonald , Michlle . L & Hopkin , Royston .O (2005) “ The future of Hospitality education in Grenada “ International Journal of contemporary hospitality management . No 15, vol 3 , pp 156- 160

An analysis of the role and position of education in promoting tourism literacy

Issa Khajvandahmadi¹

*Ph. D. political sociology, Faculty member of Organization for Educational Research and Planning (OERP),
Tehran, Iran*

Abstract: *Education is the foundation of behavior in society, so trying to create a culture and institutionalize a behavior can take a more serious form than reinforcing it in schools. Since education leads to development, in this regard, education can help promote tourism literacy by emphasizing the attractions of travel and tourism culture in textbooks. Accordingly, the present study has been conducted with the aim of examining and analyzing the role and position of education in promoting tourism literacy. The present study is of qualitative - developmental type and in this regard, the researchers have studied the text of the books by textual analysis method (meta-combination) and by referring to the educational books compiled by the Ministry of Education in different sections and a case study of tourism topics. Qualitative content was analyzed from the studied sources and after classifying the content of different courses and sections, the level of awareness in different areas of travel and tourism was assessed. The results of the research show that in terms of degree and course of study, the highest amount of education and awareness in the field of tourism in the primary school and the lowest amount is related to the first secondary school. In terms of content, out of a total of 41 topics in the course resources, more than 40% (equivalent to 17 titles) are related to this issue, followed by attention to nature and nature tourism with 24% (10 titles) is in second place. After these two concepts, topics related to the introduction of the importance of travel and attractions related to religious and pilgrimage tourism with 8 titles (about 20%), historical-cultural tourism about 10% (4 titles) and international travel and tourism with about 5% (2 titles) are in the next ranks. In addition, based on the findings of TOPSIS analysis method, in the first high school, CL equal to 0.793 has been selected as a top priority in promoting tourism literacy. Also, after that, the second secondary course (with CL equal to 0.492) is the second priority, then the second primary course (with CL equal to 0.206) is the third priority, and finally the first elementary course is the last priority.*

Keywords: *Awareness, education, tourism literacy, tourism development.*

---

¹ Email: issaahmadi@yahoo.com